

Павленко В.В. Метод Едварда де Боно «Шість капелюхів мислення» як засіб розвитку креативного мислення у школярів/ В.В. Павленко // Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти : збірник науково-методичних праць / за заг. редакцією В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. – Житомир : «Полісся», 2016 с. – У 3-х ч. – Ч.1. – С. 73–78.

В.В. Павленко

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**Метод Едварда де Боно «Шість капелюхів мислення» як засіб
розвитку креативного мислення у школярів**

«Якщо наша справа – в капелюсі,
Якщо наше тіло – в капелюсі,
Якщо навіть думки – в капелюсі,
Значить, в капелюсі– вся суть!»

Едвард де Боно

У сучасному світі нам усе важче орієнтуватися в потоках інформації, в різних поглядах на ті чи інші факти. Прагнення до істини завжди демонструє людині нескінченність цього розумового процесу. Наявність стереотипів і шаблонів мислення порушує атмосферу для об'єктивного сприйняття інформації. Проблемі розвитку мислення присвятили праці такі вчені: Е. де Боно, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, А.З. Зак, Л.В. Занков, Д.Б. Ельконін.

«Призначення мислення – передати вам бажані цінності, точно так само, як призначення велосипеда – везти нас туди, куди ми хочемо. Велосипед дозволяє їздити швидше і на більш далекі відстані, а мислення – використовувати цінності більш ефективно» [7].

Існує тип мислення, який притаманний нам споконвічно, як дихання, мова і здатність ходити. Користуючись цим типом мислення, ми відповідаємо на

телефонні дзвінки, переходимо через дорогу, виконуємо повсякденні завдання. Нам немає необхідності замислюватися над кожною з цих справ. Ми виконуємо їх несвідомо, автоматично. Справді, яка нам різниця, з якої ноги починати рух під час прогулянки або в якій руці нести сумку? Особливої розвиненості мислення для цього не потрібно. Щоб справлятися з такого роду проблемами, досить мати мінімум кмітливості – якийсь тип мислення буденності, який виявляє себе автоматично і виступає в ролі закономірної відповідної реакції на будь-яку вимогу обставин [7, с.23].

Але є й інший тип мислення, який відрізняється більшою широтою можливостей, більшою заплутаністю підходу до справи і який використовується нами не так часто, але неодмінно усвідомлено і в ті моменти, коли це є вкрай необхідним.

При традиційному мисленні потрібні чіткість, правильність кожного кроку у вирішенні проблеми. Якщо десь зроблена помилка, то й кінцевий результат виявиться хибним. Прикладом може бути вирішення математичних завдань: якщо на якомусь з етапів їх вирішення ми допускаємо помилку і не помічаємо цього, то при виконанні подальших дій ця помилка нікуди не зникне, а наймовірніше за все, буде лише збільшувати похибку. Кінцевий результат, природно, теж виявиться помилковим.

У *креативному мисленні* помилковість якогось конкретного кроку необов'язково веде до некоректності загального результату. Так відбувається тому, що це мислення протікає відразу в декількох напрямках, є свого роду «мережевим пошуком» вирішення проблеми. Тому навіть якщо деякі напрямки пошуку виявляються помилковими, безрезультатними, це ще не означає невдачу в пошуку рішення. Більше того, є підстави стверджувати, що бажання завжди діяти правильно, острах допускати помилку – це серйозні бар'єри, що перешкоджають творчому пошуку. «Слід надавати перевагу ідеям, нехай навіть якісь із них будуть помилковими, ніж постійно мати рацію при дефіциті яскравих думок» [5].

При креативному мисленні для нас важливо не стільки те, наскільки точні ті чи інші елементи інформації, скільки те, наскільки виявиться корисним те чи інше їх поєднання, чи дозволить воно побачити проблему в новому, незвичайному ракурсі, знайти можливі способи її вирішення. Ідеї оцінюються не стільки з позиції правильні / неправильні, скільки з позиції функціональності, застосовування в конкретних умовах.

Особливістю мислення, що протікає відповідно до творчої стратегії, є «розширення простору незнання» на початкових етапах роботи над проблемою. При традиційному мисленні що далі людина просувається в роботі над завданням чи проблемою, то більш визначеною вона для неї стає. При креативному мисленні, починаючи працювати над проблемою, людина бачить тільки більше варіантів її вирішення – виходить, що ступінь невизначеності для неї зростає [2, с.21].

Креативне мислення спрямоване на нові ідеї. В одному випадку результат креативного мислення є геніальним творінням, в іншому – це новий погляд на вже існуючі речі, більш значимий, ніж раніше. У більшості випадків креативне мислення для свого прояву передбачає потребу в таланті, хоча воно характерне для кожної людини, яка зацікавлена в отриманні нових ідей [6, с.16].

Проблемою розвитку креативного мислення протягом багатьох років займався доктор Кембриджського університету Едвард де Боно. Особливий внесок Е. де Боно полягає в тому, що він продемонстрував креативність як характеристику самоорганізуючої інформаційної системи. Зважаючи на специфіку роботи лівої і правої півкуль, учневі вкрай складно гармонізувати їх спільну діяльність.

Використання в роботі педагога методу Е. де Боно «Шість капелюхів мислення» як засобу організації продуктивної навчальної діяльності дозволяє сконцентруватися на розумінні й осмисленні однієї проблеми, не розсіюючи уваги. Кожен капелюх передбачає відповідний образ і тип мислення.

Метод «Шість капелюхів мислення» Е. де Боно заснований на *принципах* рольової гри. Одягаючи капелюх певного кольору, учень відіграє певну роль і

розглядає проблему з конкретної точки зору. Автоматичне мислення учня перетворюється в зосереджене (свідоме).

У науковій праці «Шість капелюхів мислення» Е. де Боно пояснює відмінності між реагуючим і свідомим мисленням: «Коли ви керуєте машиною, вам доводиться вибирати дорогу, дотримуватися заданого напрямку й стежити за рухом іншого транспорту. Ви здійснюєте дуже багато швидких дій, зумовлених минулим або майбутнім часом. Ви стежите за сигналами і реагуєте на них. Це реагуюче (реактивне) мислення. Буденне мислення дуже нагадує керування автомобілем: ви читаете дорожні знаки і приймаєте рішення. Але ви не складаєте карти. Інший тип мислення ви використовуєте для складання карти: ви вивчаєте предмет і складаєте план. Це вимагає об'єктивного і нейтрального ставлення. Щоб скласти план, потрібно дивитися ширше. Ця дія значною мірою відрізняється від простого реагування на дорожні знаки у міру їх появи»[3, с. 12].

Метод «Шість капелюхів мислення» спрямований на реалізацію наступних *цілей*: організація мислення, робота з інформацією, розвиток креативного мислення, звернення до інтуїтивної сфери, генерація креативних ідей, розвиток логічних умінь і навичок.

Метод «Шість капелюхів мислення» – це спосіб подолання таких труднощів, як: зайві емоції, безпорадність у вирішенні навчальних завдань, плутанина серед вибору позиції й аргументації власного погляду бачення ситуації. «Шість капелюхів мислення» ділиться на 6 методів, кожен капелюх представлений певним кольором.

В основі цього методу лежить ідея паралельного мислення. Традиційне мислення ґрунтується на полеміці, дискусії та зіткненні думок. Однак при такому підході часто виграє не найкраще рішення, а те, яке більш успішно реалізувалося в дискусії. Паралельне мислення – це мислення конструктивне, при якому різні погляди і підходи не конфліктують, а співіснують.

Зазвичай, коли ми намагаємося думати над вирішенням практичної задачі, то натрапляємо на деякі труднощі. *По-перше*, ми часто взагалі не

схильні думати над рішенням, замість цього обмежуючись емоційною реакцією, яка зумовлює нашу подальшу поведінку. *По-друге*, відчуваємо невпевненість, не знаючи, з чого почати і що робити. *По-третє*, намагаємося одночасно утримувати в голові всю інформацію, що стосується задачі, бути креативними, конструктивними, логічними, стежити, щоб наші співрозмовники були логічними і так далі, і все це, звичайно, не викликає нічого, крім плутанини [4]. Цей метод універсальний, він дозволяє генерувати нові ідеї, вільні від шаблонів мислення.

Білий капелюх: акцентує увагу на *інформації* і фактах, організовує роботу учня тільки на сприйняття конкретних елементів без емоційної реакції.

Ключові питання: Яка інформація є? Яка інформація необхідна? Як і де отримати відсутню інформацію?

Ключові моменти: оцінити доречність і точність інформації; відокремити факти від припущень; визначити дії, необхідні для усунення прогалин; дізнатися про настрої та емоції [7, с. 58-78].

Червоний капелюх: *почуття та інтуїція*. Учні мають можливість сказати про свої почуття і здогади щодо розв'язуваної проблеми, не вдаючись у пояснення. Червоний капелюх дозволяє учню побачити подію, явище, проблему в яскравих емоційних фарбах. Тим самим створюються умови для фіксації емоцій, завдяки чому вони більше не будуть заважати роботі [7, с. 83-102].

Чорний капелюх: *критика*. Дозволяє дати волю критичним оцінкам, побоюванням, захищає від нерозважливих і непродуманих дій, вказує на можливі ризики і підводні камені. Чорний капелюх допомагає учню побачити всі негативні сторони події, явища, проблеми, він дозволяє оцінити ризики. Мислення учня в такому капелюсі ґрунтується на логіці відповідності та невідповідності (критичний і об'єктивний аналіз).

Ключові питання: Чи правда це? Спрацює це? У чому недоліки? Що тут неправильно? [7, с. 108-141]

Жовтий капелюх: *логічний позитив*. Капелюх спрямовує учня на пошук позитивних моментів і достоїнств, а також переваг розглянутої ідеї. Жовтий капелюх допомагає розкрити ресурси, позитивні сторони ситуації; побачити «плюси» ситуації, явища, проблеми.

Ключові питання: Чому це варто зробити? Які переваги? Чому це можна зробити? Чому це спрацює?[7, с. 144-165]

Зелений капелюх: *креативність*. Перебуваючи під зеленим капелюхом, учень придумує нові ідеї, модифікує вже існуючі, шукає альтернативи, досліджує можливості. Зелений капелюх актуалізує креативне мислення людини і дозволяє здійснювати нестандартний підхід до вирішення завдання, шукати нові способи і прийоми.

Ключові питання: Які альтернативи? [7, с. 171-202]

Синій капелюх: *управління процесом, рефлексія*. Синій капелюх допомагає учневі знаходити сенс у тому, що він робить, продуктивно управляти процесом мислення, узагальнювати накопичений досвід, вписувати проблему в контекст глобальних подій в економіці, політиці, культурі; філософськи осмислювати події та явища, розуміючи, що одна проблема є проявом загальних механізмів і сил, що діють у Всесвіті. Під синім капелюхом складають програму, роблять висновки.

Ключові питання: Чого ми досягли? Що потрібно зробити далі?[7, с. 209-227]

Для кращого запам'ятовування кольорів капелюхів: Червоне і біле (кров на снігу); чорне і жовте (соняшник); синє і зелене (небо над травою).

Щодо критичного мислення Е. де Боно зазначав: «Ми одержимі вирішенням проблем. Ми занадто високо цінуємо критичне мислення. У нас набагато краще виходить вказувати на те, що здається неправильним, ніж пропонувати те, що може виявитися більш досконалим»; «Мислення зміцнює ваше почуття власної гідності і впевненість у собі – ви здатні правити світом, замість того щоб плисти по волі хвиль»; «Не можна викопати яму в іншому

місці, весь час копаючи її в глибину»; «Завершення – це той момент, коли ви вже втомилися мислити»; «Граючи мислителя, ви обов'язково ним станете» [1].

Послідовність одягання капелюхів виходить із конкретного завдання, головне – під час дискусії не одягати два капелюхи одночасно, щоб уникнути дисгармонії, а також контролювати себе. Рекомендується також під час організації такої рольової гри учасникам довго не носити капелюх одного кольору. Метод Е. де Боно дозволяє уникнути переходу на особистість учня – не всі хочуть бути в центрі уваги.

Отже, використання методу Е. де Боно сприяє реалізації особистісно-орієнтованого підходу в організації навчально-виховного процесу, в якому учень виступає повноправним партнером в атмосфері співробітництва. Створюється творча атмосфера і сприятливий психологічний клімат, зникає скутість і стриманість у рішеннях учня, з'являється почуття впевненості.

Використання методу Е. де Боно «Шість капелюхів» в роботі педагога дозволяє трансформувати розумову діяльність у більш захоплюючий і барвистий процес пошуку істини, застосувати колірні метафори (у формі капелюхів), а також використовувати цей метод на уроках різних типів.

Література

1. Высказывания Эдварда де Боно [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.iniline.ru>.
2. Грецов А.Г. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов. – СПб.: Питер, 2008. – 208 с.
3. Эдвард де Боно. Грамотей. Научите себя думать [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.gramotey.com>.
4. Эдвард де Боно. Душа и разум. Метод шести шляп мышления [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.souls-mind.ucoz.ru>.
5. Эдвард де Боно. Латеральное мышление / Э. де Боно; пер. с англ. С. Рысева. – СПб.: Питер Паблишинг, 1997. – 320 с.

6. Эдвард де Боно. Рождение новой идеи. О нешаблонном мышлении / Э. де Боно; пер. с англ. О.К. Тихомирова. – Москва, «Прогресс», 1976. – 141 с.

7. Эдвард деБоно.Шестьшляп мышления / Э. де Боно.– СПб.:Питер Паблишинг, 1997.–256 с.